

JULIUSZ MAKAREWICZ

(1872–1955)

Bibl. Jag.

M można zadać pytanie, czy biografia profesora Juliusza Makarewicza powinna figurować w Złotej Księdze Wydziału Prawa i Administracji UJ. Profesor Makarewicz był bowiem tylko trzy lata, między 1904 i 1907 rokiem, zatrudniony na Uniwersytecie Jagiellońskim na stanowisku profesora nadzwyczajnego prawa karnego. Odpowiedź na to pytanie powinna być jednoznaczna. Niewątpliwie, profesor Makarewicz był ozdobą przede wszystkim Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, z którym związany był od 1907 roku aż do końca funkcjonowania tej uczelni, ale może być powodem dumy Wydziału Prawa i Administracji UJ, że ten wybitny przedstawiciel polskiej nauki prawa karnego, twórca znakomitego kodeksu karnego niepodległej Rzeczypospolitej pracował także i tworzył w Krakowie. Będąc profesorem krakowskiego Uniwersytetu, wydał w Stuttgarcie w 1906 roku dzieło jego naukowego życia *Einführung in die Philosophie des Strafrechts auf entwicklungsgeschichtlicher Grundlage*. Praca ta zapewniła Makarewiczowi europejską sławę, wprowadzając go w poczet klasyków tej dyscypliny prawa, czego najlepszym dowodem jest ponowne wydanie tej pracy w reprimie. Spotyka to najwybitniejszych autorów, a jest w warunkach niemieckich ewenementem w wypadku cudzoziemca. Wydział Prawa i Administracji UJ jest winien też profesorowi Makarewiczowi przyznanie się do błędu, jakim było odrzucenie w 1896 roku kolokwium habilitacyjnego przede wszystkim z uwagi na bardzo krytyczną ocenę pracy stanowiącej podstawę habilitacji wydaną przez profesora Edmunda Krzymuskiego. Pracą tą był pierwowzór wspomnianego wyżej dzieła zatytułowany *Das Wesen des Verbrechens*. Wielki przedstawiciel szkoły klasycznej prawa karnego Edmund Krzymuski nie potrafił docenić znaczenia dla nauki prawa karnego pracy opartej na założeniach pozytywistycznych, na założeniach szkoły socjologicznej, której Makarewicz był jednym z prekursorów, i to nie tylko na skalę nauki polskiej.

Juliusz Makarewicz urodził się 9 maja 1872 roku w Samborze. Ojciec późniejszego profesora prawa karnego był inżynierem kolejnictwa, którego dziełem są m.in. linia nowotarska oraz wiadukt kolejowy nad ul. Lubicz w Krakowie. Rodzice profesora byli uczestnikami powstania styczniowego. Do gimnazjum Juliusz Makarewicz uczęszczał początkowo w Tarnowie, a potem w Krakowie, gdzie w 1889 roku zdał maturę. W tym samym roku rozpoczął studia na Wydziale Prawa i Administracji UJ. W czasie studiów pełnił funkcję prezesa Towarzystwa Biblioteki Słuchaczy Prawa, najstarszej samokształceniowej organizacji studenckiej w Polsce. W 1894 roku Juliusz Makarewicz uzyskał stopień doktora. Studia kontynuował w Halle i w Berlinie. Rezultatem tych studiów była wspomniana wyżej rozprawa habilitacyjna wydana w Wiedniu w 1896 roku (*Das Wesen des Verbrechens*). Juliusz Makarewicz habilitował się ostatecznie w 1897 roku na podstawie pracy *Idealny zbieg przestępstw w ustawie karnej austriackiej*. Praca ta jest typowym przykładem „pracy na stopień”, do której napisania Makarewicz został zmuszony konserwatywnym stanowiskiem większości członków Rady Wydziału Prawa i Administracji UJ, a w szczególności profesora Edmunda Krzymuskiego. Dla nauki prawa karnego praca o idealnym zbiegu przestępstw pozostała bez znaczenia.

Po krótkim okresie pracy na Uniwersytecie Jagiellońskim profesor Makarewicz został powołany na stanowisko profesora zwyczajnego prawa karnego na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Z Lwowem związał do końca swojego życia dzia-

łałość naukową i dydaktyczną wyjątkowo cenioną przez studentów. W roku akademickim 1923/24 sprawował godność rektora Uniwersytetu Jana Kazimierza. Profesor Makarewicz był członkiem czynnym Polskiej Akademii Umiejętności.

Podstawową zasługą dorobku naukowego Juliusza Makarewicza jest uniezależnienie tego dorobku od wpływów tzw. szkoły klasycznej prawa karnego dominującej w Europie do lat sześćdziesiątych XIX wieku. Jej wybitnym epigonem był Edmund Krzymuski, co musiało doprowadzić do napięć między tymi dwiema nieprzeciętnymi osobowościami. Profesor Makarewicz rozwinął w swoich pracach kierunek socjologiczny pozostający w nurcie pozytywistycznym, charakterystycznym dla nauki drugiej połowy XIX wieku i pierwszych dziesięcioleci wieku XX. Zasadniczy zwrot nastąpił w ujęciu zjawiska przestępstwa. Dla szkoły klasycznej przestępstwo było przede wszystkim zjawiskiem natury prawnej. Dla Makarewicza przestępstwo jest przede wszystkim zjawiskiem natury społecznej, uwarunkowanym historycznie i kulturowo. Pionierskość pracy *Einführung in die Philosophie des Strafrechts* polega przede wszystkim na tym, że swoje studia nad istotą przestępstwa oparł Makarewicz na dogłębnych badaniach socjologicznych, historycznych i etnograficznych. Kolejne prace *Źródła przestępczości* (Lwów 1913), *Zbrodnia i kara* (Lwów 1922) stanowiły kontynuację tej metody naukowej. Zainteresowaniom historycznym dał Makarewicz wyraz w pracy *Prawo karne Polski przedrozbiorowej* (Lwów–Warszawa 1919). Dla dogmatyki prawa karnego do dziś ma znaczenie wydane w 1924 roku (Lwów–Warszawa) *Prawo karne. Wykład porównawczy z uwzględnieniem prawa obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej*.

Profesor Juliusz Makarewicz pozostanie w pamięci polskich prawników przede wszystkim jednak jako główny twórca znakomitego kodeksu karnego z 1932 roku, zwanego do dzisiaj słusznie „kodeksem Makarewicza”. Pracom nad kodeksem poświęcił Makarewicz lata dwudzieste, kierując pracami Wydziału Karnego Komisji Kodyfikacyjnej RP. Zasługą profesora Makarewicza nie było tylko to, że odrodzona Rzeczpospolita otrzymała nowoczesny bardzo dobry kodeks karny, ale także opracowanie jednolitego języka dla dogmatyki prawa karnego, co w warunkach potrzeby unifikacji po rozbiorach ustawodawstwa polskiego i praktyki było zadaniem niezmiernej wagi. Juliusz Makarewicz opracował *Komentarz do kodeksu karnego*, który doczekał się w okresie poprzedzającym drugą wojnę światową pięciu wydań (ostatnie we Lwowie w 1938 roku). Makarewicz wprowadził do kodeksu karnego szereg własnych rozwiązań, opierając odpowiedzialność karną na zasadach subiektywizmu i indywidualizacji wymiaru kary. Odpowiedzialność podżegacza i pomocnika oparł na oryginalnej własnej koncepcji tzw. postaci zjawiskowych przestępstwa. Nie można zapomnieć o wysiłkach Makarewicza nakierowanych na obronę kodeksu karnego przed atakami ze strony sił dążących do wprowadzenia w Polsce rządów silnej ręki. Ci, co obecnie zwalczają kodeks karny z 1997 roku za jego rzekomy liberalizm, powinni przeczytać artykuł Makarewicza pt. *Prawo karne w Katowicach* („Gazeta Sądowa Warszawska”, 1937, 6), będący odpowiedzią na zarzuty stawiane przez mocno brunatniejący zjazd prawników polskich w Katowicach w 1936 roku.

Profesor Juliusz Makarewicz nie był tylko uczonym, lecz jego aktywność wyrażała się także w pracy społecznej i politycznej. Od 1925 roku był senatorem RP z listy Chrześcijańskiego Związku Jedności Narodowej. Jego poglądy polityczne bliskie były, szczególnie w odniesieniu do sprawy mniejszości narodowych, nacjonalizmowi. Był

zwolennikiem konsekwentnej polityki narodowej na kresach wschodnich i wzmacniania tam elementu polskiego. Swojemu zaangażowaniu politycznemu dał wyraz w pracach: *Demokratyzacja nowożytnych społeczeństw* (Lwów 1913) i *Przebudowa społeczna* (Lwów 1923). Taki charakter ma też jego reportaż z podróży po Stanach Zjednoczonych Ameryki Płn. (*USA – kartki z podróży po Stanach Zjednoczonych*, Lwów 1929).

Profesor Juliusz Makarewicz spędził lata okupacji hitlerowskiej we Lwowie, będąc zaangażowany w tajnym nauczaniu. Okres ten jest bardzo słabo udokumentowany. Jak podaje A. Bojańczyk (*Czy Juliusz Makarewicz został uczonym radzieckim?*, Palestra 1995, 11–12), władze Państwowego Uniwersytetu Lwowskiego im. Iwana Franki zwróciły się w styczniu 1940 roku do Makarewicza o wydanie opinii dotyczącej projektu nowego kodeksu karnego dla sowieckiej Ukrainy. Makarewicz wyraził na to zgodę. Wiadomo także, że 4 stycznia 1945 roku został aresztowany przez radzieckie władze i 4 lutego 1945 roku Juliusz Makarewicz, wraz z innymi profesorami, m.in. profesorem Kazimierzem Przybyłowskim, przekroczył bramę łagru przy kopalni węgla w Krasnodonie. Z obozu został zwolniony 8 września 1945 roku. 4 października 1945 roku napisał ze Lwowa list do córki, zawiadamiając o swojej decyzji pozostania we Lwowie. W 1946 roku profesor Makarewicz podjął pracę na Uniwersytecie Lwowskim im. Iwana Franki. Do swojej śmierci pracował naukowo, zajmując się jednak marginaliami z zakresu teorii prawa karnego. Zmarł we Lwowie 20 kwietnia 1955 roku i został pochowany na cmentarzu Łyczakowskim.

Andrzej Zoll

